

**Ilgspēja un sociālā drošība,
iedzīvotāju ienākumu
nevienlīdzība un cilvēka cienīgi
ienākumi**

Baiba Bela, Līga Rasnača

EAPN Latvia diskusija

Rīga, 06.07.2017.

STARPTAUTISKIE UN NACIONĀLIE
POLITIKAS DOKUMENTI, KAS UZSVER
PIETIEKOŠU IENĀKUMU NOZĪMI, KĀ ARĪ
NABADZĪBAS UN NEVIENLĪDZĪBAS
MAZINĀŠANAS NEPIECIEŠAMĪBU

Plašākais skatījums uz sociālo drošību ir balstīts Apvienoto Nāciju Organizācijas (ANO) Vispārējā cilvēktiesību deklarācijas 22. pantā, kas definē, ka katram cilvēkam ir tiesības uz sociālo drošību un viņa personības pašcieņas uzturēšanai un brīvai attīstībai nepieciešamo tiesību īstenošanu ekonomiskajā, sociālajā un kultūras jomā.

Ilgspēja un sociālā drošība

Pietiekoši ienākumi nozīmē to, ka cilvēkam ir iespējas nodrošināt savas pamatvajadzības, kā arī tie ir būtiski nepieciešami, lai realizētu ilgtspējīgas attīstības konceptā ietvertu ideju par iespēju dzīvot ilgu, veselīgu, radošu dzīvi pašam, neapdraudot pēcnācēju iespējas un īstenot sev svarīgu mērķu sasniegšanu.

ANO Ilgtspējīgas attīstības mērķi sociālās drošības jomā

1. mērķis. Izskaust nabadzību visās tās izpausmēs
 - 1.1. Līdz 2030. gadam visur izskaust galēju nabadzību, kāda, pēc pašreizējiem kritērijiem, ir tad, ja cilvēkam jāpārtiek ar mazāk nekā USD 1,25 dienā
 - 1.2. Līdz 2030. gadam vismaz uz pusi samazināt to visu vecumu vīriešu, sieviešu un bērnu īpatsvaru, kuri dzīvo nabadzībā visās tās dimensijās atbilstoši valstī pieņemtajai definīcijai
 - 1.3. Īstenot valsts līmenī atbilstošas sociālās aizsardzības sistēmas un pasākumus visiem, tostarp nodrošināt minimālo ienākumu līmeni, un līdz 2030. gadam panākt, ka šādas sistēmas aptver iedzīvotājus ar viszemākajiem ienākumiem un neaizsargātos iedzīvotājus

ANO Ilgtspējīgas attīstības mērķi sociālās drošības jomā

10. mērķis. Samazināt nevienlīdzību starp valstīm un valstu iekšienē

10.1. Līdz 2030. gadam pakāpeniski sasniegt un saglabāt 40 procentu nabadzīgāko iedzīvotāju ienākumu pieaugumu tādā līmenī, kas ir augstāks par vidējo attiecīgajās valstīs

10.2. Līdz 2030. gadam nodrošināt un veicināt visu iedzīvotāju sociālo, ekonomisko un politisko iekļaušanu neatkarīgi no vecuma, dzimuma, invaliditātes, rases, etniskās piederības, izcelsmes, reliģiskās pārliecības vai ekonomiskā vai cita statusa

10.3. Nodrošināt vienlīdzīgas iespējas un mazināt stāvokļa atšķirības, cita starpā atsakoties no diskriminējošiem tiesību aktiem, politikām un prakses un šajā saistībā veicinot atbilstošus tiesību aktus, politikas un rīcību

LIAS 2030 ilgtspējīgas attīstības mērķi sociālajā drošībā

LIAS centrā ir ideja par laimīgu cilvēku labklājīgā valstī, ilgtspējīgu un veselīgu dzīvesveidu, radošu, iecietīgu un tolerantu sabiedrību, sadarbībā radītu konkurētspēju un valsti kā partneri.

Arī mazināt sociālekonomisko nevienlīdzību un nabadzības riskus, sekmējot sociālo iekļaušanos un stabila vidusslāņa veidošanos sabiedrībā” (LR Saeima, 2010: 24)

Netiek minēta ietekme uz nākošo paaudžu dzīvotspēju

NAP 2020 ilgtspējīgas attīstības mērķi sociālajā drošībā

Cilvēka drošumspējas NAP 2020 koncepts ietver tādas jomas kā nodarbinātību, demogrāfiju, veselību, izglītību un līdzdalību. Izaugsmi atbalstošu teritoriju ideja ietver ekonomiskās aktivitātes veicināšanu, pakalpojumu pieejamību līdzvērtīgāku darba iespēju un dzīves apstākļu radīšanai.

LATVIJAS IEDZĪVOTĀJU IENĀKUMI

Visvairāk strādājošo saņem algu (vidējie rādītāji 2015. gadā):

- ☐ no 300 līdz 500 eiro (**26,7%**)
- ☐ no 500 līdz 700 eiro (**15,8%**)
- ☐ no 700 līdz 1000 eiro (**19,7%**)

Darba ņēmēju skaita sadalījums pēc darba ienākumiem (2016.03. un 2017.02., CSP dati)

	70.00-1 50.00	150.01- 300.00	300.01- 500.00	500.01- 700.00	700.01-1 000.00	1000.01- 1500.00	1500.01- 2000.00	2000.013 000.00	3000.014 000.00	Virs 4000
2016	27 468	62 261	193 011	128 189	158 355	111 333	38 497	25 822	7692	7530
2017	25 476	58 619	190 104	123 361	162 770	115 165	39 339	27 252	7925	7148

Nabadzība un iedzīvotāju ienākumu nevienlīdzība

Virkne būtisku problēmu:

Nozīmīgs zemo algu saņēmēju sektors un attiecīgi augsti strādājošo nabadzības rādītāji

Tas rada jautājumu par cienīgu darbu un taisnīgu samaksu, jo darbs nenodrošina dzīvi, kas nav pakļauta nabadzības vai sociālās atstumtības riskam

Nabadzības riska indekss strādājošiem 2015. gadā bija 8,3 (CSP dati)

Nabadzība un iedzīvotāju ienākumu nevienlīdzība

IENĀKUMU NEVIENLĪDZĪBA: S80/S20 ienākumu kvintīļu attiecības indekss (Eurostat, 2015)

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Latvija	7,8	6,4	7,3	7,4	6,8	6,5	6,5	6,3
Igaunija	5,5	5,5	5,0	5,0	5,0	5,3	5,4	5,5
Lietuva	6,3	5,9	5,9	6,4	7,3	5,8	5,3	6,1
Vidēji EU 27	5,0	5,0	5,0	4,9	4,9	5,0	4,9	5,0

2013.gadā Latvijas Džini koeficients (35,5%) bija visaugstākais, salīdzinot ar citām ES valstīm

Nabadzība un iedzīvotāju ienākumu nevienlīdzība

Virkne būtisku problēmu:

Kaut arī pēc sociālajiem transfertiem nabadzības riska rādītāji uzlabojas, dažām grupām tie ir ļoti augsti, kas liecina par trūkumiem sociālās drošības sistēmā

Piemēram, nabadzības riskam pakļauti:

Vidēji **22.5%**

Viena vecāka ģimenes **37%**

Ģimenes ar trīs un vairāk bērniem **34,5%**
(2014. gada dati, CSP, 2016)

Sadrumstalota sociālās politikas plānošana un grūts ieviešanas process, piemēram:

- Noteiktie minimālie ienākumu līmeņi nav saistīti ar sociālekonomiskiem rādītājiem (piemēram, 2012. gadā noteiktais GMI 49,80 eiro, minimālā pensija 70 eiro), arī tagad (2017), pēc krīzes nav mainīti (MK, 2012, Nr. 913;MK, 2011, Nr. 924)
- Risinājums noteikt vienotu, adekvātu un pamatotu minimālā ienākuma rādītāju tiek atlikts (patlaban – normatīvā akta izstrāde uz 2016, stāšanās spēkā uz 2019. gadu)

Sadrumstalota sociālās politikas plānošana un grūts ieviešanas process, piemēram:

- Latvijā bezdarbnieka pabalstam nav noteikts minimālā un maksimālā apmēra ierobežojums, tādējādi sistēma mazāk aizsargā zemo algu saņēmējus (MK rīkojums, 2016)
- Risinājums noteikt šādu apmēru tiek atlikts (patlaban – normatīvā akta izstrāde uz 2017, stāšanās spēkā uz 2019. gadu)

Sadrumstalota sociālās politikas plānošana un grūts ieviešanas process, piemēram:

- Kaut arī trūcīgas personas statusa noteikšanai ir vienots ienākumu rādītājs (128 eiro), maznodrošinātas personas statusa noteikšanai tāda nav
- Katra pašvaldība dara, kā vēlas un var
- 11 pašvaldībām tas vispār nav noteikts
- Pārējām atšķirības ir būtiskas, piemēram Rīgā 400, Mālpilī 360, Neretā 134 eiro

SOCIĀLĀS IEKĻAUŠANĀS RĀDĪTĀJI

VAI PĒDĒJO 12 MĒNEŠU LAIKĀ JŪSU MĀJSAIMNIECĪBĀ (ĢIMENĒ) IR BIJUŠAS ŠĀDAS SITUĀCIJAS? (n=2007, 2015, gads)	Ne reizi	1-2	3 un vairāk	Neatīcas/ Nav bijusi vajadz.
13. Bija jāatsakās no nodoma apciemot radniekus citā pašvaldībā Latvijā transporta pakalpojumu (biļešu, degvielas) dārdzības dēļ	61	18	6	14
14. Bija jāatsakās no nodoma apciemot tuvus draugus citā pašvaldībā Latvijā transporta pakalpojumu (biļešu, degvielas) dārdzības dēļ	60	19	6	14
15. Bija jāatsakās no nodoma svinēt dzimšanas dienu vai vārda dienu sev vai kādam ģimenes loceklim naudas trūkuma dēļ	74	15	5	6
16. Bija jāatsakās no nodoma apmeklēt kino, teātra izrādi vai koncertu naudas trūkuma dēļ	57	22	11	10

SOCIĀLĀS IEKĻAUŠANĀS un MATERIĀLĀS DEPRIVĀCIJAS RĀDĪTĀJI

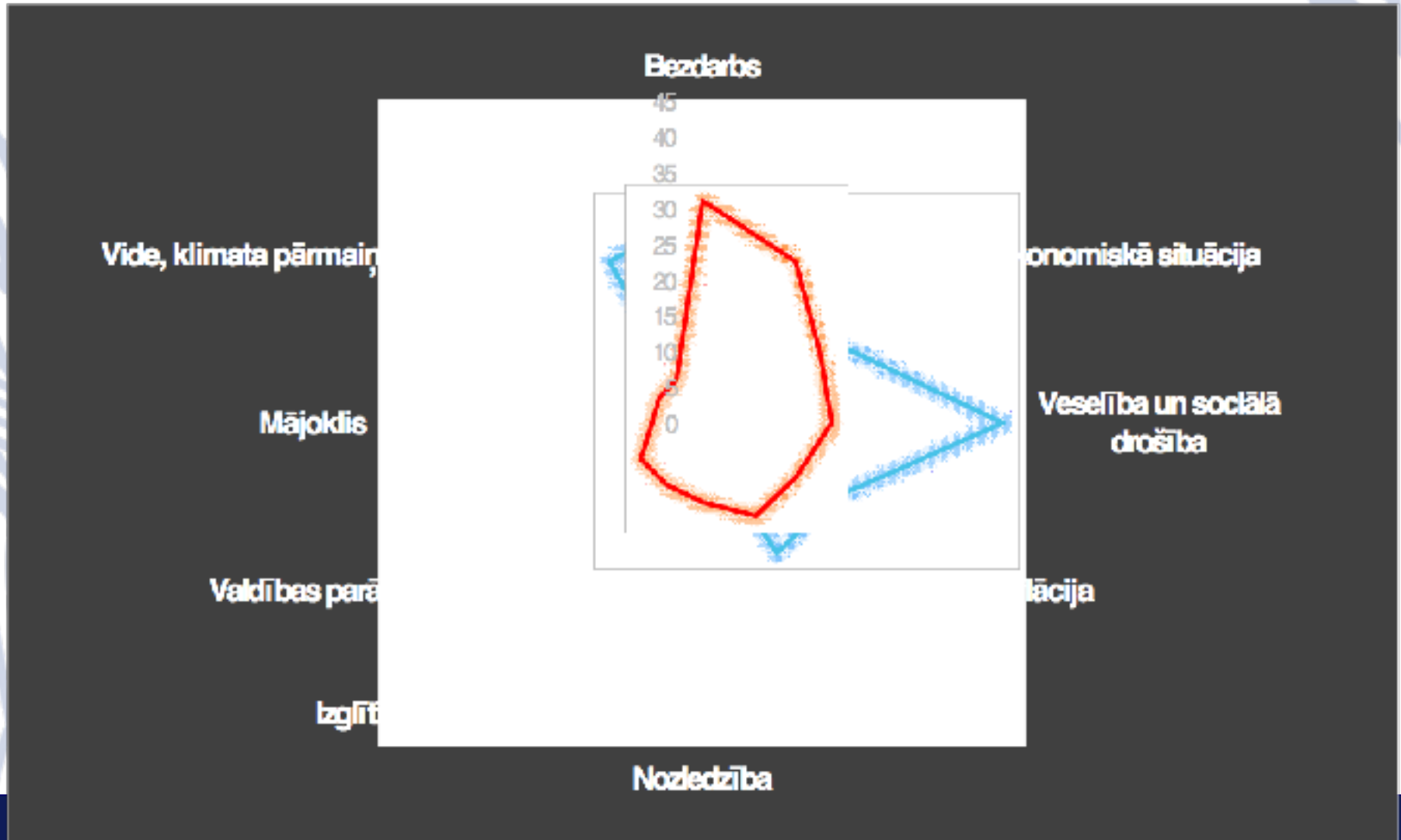
VAI JŪSU MĀJSAIMNIECĪBA VAR ATĻAUTIES (n=2007, 2015. gads)	JĀ, var atļauties	NĒ, nevar atļauties
1. Katru gadu vienu nedēļu doties brīvdienās ārpus mājām (neieskaitot palikšanu citā mājoklī (dārza mājā, vasarnīcā) vai pie draugiem/radiniekiem)	45	56
2. Ēst gaļu, putnu gaļu vai zivis (vai līdzvērtīgu veģetāro ēdienu) katru otro dienu	81,5	18,5
3. Uzturēt mājokli pietiekami siltu	96	4
4. Nomainīt nolietotās mēbeles	44	56
5. Veikt dzīvokļa remontu, kad tas ir nepieciešams	45	55
6. Iegādāties jaunas drēbes (ne no lietotu preču veikala)	71	28
7. Reizi mēnesī uzaicināt radus vai draugus uz pusdienām	78	22
8. Interneta pieslēgums	84	16

Patēriņa groza jautājums

- 90.gadu iztikas minimuma groza koncepcija vairs nav piemērota šodienas sociālekonomiskajai situācijai
- Arī jautājums par iztikšanu minimālā līmenī vairs netiek uztverts vien kā izdzīvošana, bet kā spēja adekvāti piedalīties sabiedrībā.
- Koncepcija par minimālā ienākuma līmeņa noteikšanu ietver ideju par objektīvu pamatojumu tā lielumam

Cilvēka cienīgu ienākumu sasniegšanas riski (**ES** un **Latvijā**)

Problēmu uztvere **ES** un **Latvijā**. Eurobarometrs 2016 (rudens). Pieejams:
europa.eu/rapid/press-release_IP-16-4493_lv.pdf

Virkne būtisku problēmu:

Zemo ienākumu līmeņa dēļ arī mājokļa pieejamības un kvalitātes jautājumi ir aktuāli (mājokļa slazds)

Latvijā mājokļu politika ir galvenokārt būvniecības politika, tā praktiski neietver rūpes par mājokļa drošību un pieejamību mazaizsargātām iedzīvotāju grupām

Secinājumi

1. Starptautiskajos un Latvijas attīstības dokumentos uzsvērtā nabadzības mazināšana
2. Ilgtspējīga attīstība iespējama tikai integrējot nabadzības un sociālās nevienlīdzības mazināšanu
3. Dažādu «slazdu» situāciju novēršana ir rīcībpolitikas jautājums, nodrošinot sociālo drošību valsts un pašvaldību līmenī
4. Īpaši sāpīgi nabadzība skar atsevišķas jomas - kā veselības aprūpe, mājokļa kvalitāte, un grupas – ka viena vecāka un daudzbērnu ģimenes, seniori